

RESSENYES

Cercles. Revista d'Història Cultural 15/2012: 191-194

ISSN: 1139-0158

UNA HERÈNCIA HISTORIOGRÀFICA: A PROPÒSIT DEL DARRER LLIBRE DE JOSEP TERMES

Susanna Tavera

Universitat de Barcelona

Josep TERMES, *La història del moviment obrer anarquista a Espanya (1870-1980)*, Barcelona, L'Avenç, 2011.

Josep Termes va morir a Barcelona el propassat setembre del 2011. Tres mesos abans havia sortit publicat el seu darrer llibre, que, tot i el títol, és en realitat una història de l'anarquisme català. Publicat en castellà i català gairebé alhora per les editorials L'Avenç i RBA, constitueix una veritable herència historiogràfica que, concebuda com a recorregut històric, incorpora tres nivells narratius. El primer, el de més de cent anys d'història del moviment àcrata; el segon, el de les aportacions historiogràfiques a la història de l'anarquisme —que, com tot historiador sap, són nombroses—, que toquen perspectives variades i diversos aspectes analítics, i, finalment, el tercer nivell és el dels més de seixanta anys de vida professional de Termes. Ell acostumava a dir que el 1958 ja estudiava l'anarquisme o, encara millor, que ja n'atresorava testimonis i també els llibres i fullets que van formar la seva afamada i rica biblioteca.

Termes fou un historiador de coneixements erudits, d'inesgotables estratègies narratives per a l'organització d'aproximacions temàtiques de molts tipus, d'acolorida habilitat per a la comunicació amb els que n'escoltaven les intervencions o bé en llegien els escrits, i, en definitiva, un professional curiós pels aspectes més diversos del passat històric. En

aquesta *Història del moviment anarquista* formulà unes interpretacions que, si bé mantenen les línies fonamentals de les seves aportacions prèvies, també n'incorporen d'altres que o bé són totalment noves o bé van ser assumides des de l'evidència d'investigacions capdavanteres i aprofundides sovint molt recents. Entre les primeres interpretacions destaca per damunt de tot la insistència de Termes en el fet que anarquisme i federalisme tingueren en les classes subalternes de Catalunya un origen social comú, que va derivar en la pregona connexió entre els moviments populars i el primer catalanisme. Entre les segones aportacions, és a dir, entre les que són noves, hi ha sobretot un grapat de perspectives de les quals fins llavors semblava haver estat allunyat. Per exemple, el fet que el protagonisme dels dirigents obreristes que eren catalans de soca-rel no eliminà mai el paper que tingueren les aportacions dels immigrants d'àrees no catalanes o nouvinguts forans, arrauxats i mil·lenaristes en l'exaltada radicalització del moviment obrer català dels anys 1920 i 1930. És precisament el que, segons assenyalà el mateix Termes, tant li havia costat de reconèixer a «l'engarrotada historiografia catalana» i el que estableix la documentadíssima investigació de José Luis Oyón en el seu llibre *La quiebra de la ciudad popular. Espacio urbano, inmigración y anarquismo en la Barcelona de entreguerras* (Ed. del Serval, 2008).

Per la complexitat i multiplicitat de les opcions narratives adoptades, el llibre de Termes és una eina útil, fins i tot indispensable, i sobretot molt característica d'una dilatada i madura vida professional. Els designis del temps i de la malaltia han convertit aquest llibre en una herència historiogràfica: Josep Termes va dedicar els seus darrers quatre anys a escriure-la, i hi va sintetitzar tota una vida de dedicació al tema. El resultat de tot plegat és una eficaç integració de les nombroses peces del multifacètic moviment anarquista (el trencaclosques) en una multifacètica i heterogènia realitat (l'entapissat), la història del qual ens la presenta la narració de Termes com a lògica conseqüència històrica del pas del món vuitcentista a la societat de masses de la primera meitat del segle XX. De fet, l'habilitat de Termes és tal que les fractures o les conflictives interseccions no es plantegen com un problema i sí com a corol·lari social de la manca d'integració de la base menys afavorida, i poc qualificada alhora, d'una piràmide social en accelerada transformació econòmica i social. De la mà d'aquests arguments flueix naturalment i sense tensions

argumentals i/o historiogràfiques el paper dels barris, els indrets d'aquestes transformacions i l'escenari d'una ètica subcultural que, fonamentada a la solidaritat interna de l'obrerisme militant, funcionà com a mitjà de contagi per a la radicalització del moviment en els anys de la Segona República. En el si del moviment funcionaren llavors elements que, com «la paraula donada», la «constància» i la «solidaritat» enfront la repressió, potser no tenien un correlat orgànic o fins i tot escrit, però eren tan reals com qualsevol decisió congressual, que fins ara eren els elements que els historiadors acostumaven a considerar per explicar la realitat.

En el llibre no hi ha, doncs, concessions respecte a contribucions prèvies del mateix Termes, ni respecte a altres que ell mateix considera en oberta contradicció amb la realitat obrerista de Catalunya. En efecte, a Anselmo Lorenzo el presenta com un doctrinari poc original i gens innovador que acostumava a divagar, però al mateix temps no li costa reconèixer el paper capdavanter que Lorenzo i altres tipògrafs catalans tingueren com a integrants d'una «elit dirigent i doctrinal» que actuaven al capdavant d'una massa obrera il·letrada. Tampoc no mostra vacil·lacions a l'hora d'insistir en el fet que segons ell foren poques les visions sociològiques aportades per un moviment que, en canvi, sempre es manifestà intensament partidari d'aquest tipus de formulacions sociològiques i d'un coneixement que qualificaren sempre de veritable ciència del progrés. Potser per això, Termes situa en un lloc preminent — les primeres planes del llibre— Jacinto Toryho, un periodista anarquista de formació professional, o prefereix Marín Civera o Abad de Santillán, uns propagandistes de formació potser més acurada i perspectives sens dubte més sociològiques que no pas les de Peirats o altres militants. El llibre apunta sens dubte —com el mateix Termes pretén i reconeix— cap a una prioritjació de l'anàlisi d'estratègies i d'actuacions concretes, en detriment de les declaracions de principis i de la coherència ideològica que el discurs anarquista sempre col·locà en primer terme i al qual tants historiadors han preferit basar les seves aportacions de manera no contrastada.

Poc importa, finalment, que les referències bibliogràfiques enumerades per Termes a la introducció del llibre siguin veritablement escadusseres i òbviament limitades. Sobretot, i com s'avança més amunt, perquè articula de manera detallada les aportacions historiogràfiques menys o més recents sense que se li quedin fora del tinter més que un petitíssim grapat de treballs. No em

costa, doncs, imaginar-lo escrivint el llibre mentre resseguia les prestatgeries de la seva afamada i rica biblioteca. Vull dir, però, que no m'ha estat gens fàcil escriure sobre la seva significació. L'autor ja no és entre nosaltres i, sobretot, perquè la seva lectura evoca en mi converses que van fornir d'arguments l'arrencada del meu treball sobre aquests mateixos temes, treball que en alguns casos avalua en aquest mateix llibre. És evident, a més a més, que fins i tot en el cas dels lectors més crítics respecte als arguments de Termes el llibre els i ens transforma en hereus seus.